

Decreixement

Per Laia Vidal

INTRODUCCIÓ

Probablement sigui difícil o sorprenent realitzar un treball d'economia mundial sobre el decreixement, tenint en compte que moltes vegades, en una perversió o una vista parcial del terme "economia" provocat per la societat en què vivim, només som capaços d'entendre economia com alguna cosa relacionada amb la quantitat, amb el benefici, amb el creixement. Una economia l'entendem en general, com una economia de creixement. El creixement ha deixat de ser un mitjà per a aconseguir el benestar de les persones i s'ha convertit en una finalitat en ell mateix. Però jo sóc del parer que, com diu Serge Latouche (2007), el nostre imaginari col·lectiu està colonitzat per l'economia en el sentit que ara l'entendem. En aquest sentit, els termes econòmics del creixement han impregnat molts àmbits de la nostra vida: quantes vegades en sentim dir que "aquesta relació em fa perdre el temps", "aquest viatge no em surt a compte", "últimament no rendeix prou"...sempre volem anar més endavant, arribar més lluny, no ens podem aturar: naixem amb aquest lògica.

El decreixement ens proposa un nou paradigma econòmic, ecològic, social i cultural. Un canvi de pensament que ens faci aturar-nos i preguntar-nos cap on anem i cap a on creixem o què és el que creix. Podem imaginar un sistema econòmic i financer que no necessiti créixer, que simplement es mantingui? Podem mantenir un sistema d'acreciment (que prescindeixi del creixement) i malgrat tot seguir vivint bé? Podem alliberar-nos de la religió invasora del creixement infinit? Probablement ara mateix ens pot semblar molt confusa aquesta idea, i més tenint en compte que hem associat creixement amb desenvolupament, per la qual cosa no és fàcil a primer cop d'ull adoptar un punt de vista decreixentista.

Parlar sobre decreixement en una societat occidental on "l'economia va bé" i on majoritàriament (tenint en compte les desigualtats internes de cada país, que en general, també creixen) les persones han assolit uns nivells de vida més que acceptables, sembla no tenir sentit. Però què vol dir que una economia funciona? Funciona més aquella economia que creix any rera any fent augmentar el PIB dels països o aquella que proporciona més felicitat i benestar a les persones? Quins objectius perseguim? L'economia hauria d'estar al servei de les persones i no les persones al servei de l'economia: una economia funciona quan és capaç de proporcionar un cert nivell de benestar al conjunt de les persones del planeta donats uns recursos que ecològicament són limitats. Tot i que "benestar" és un terme ambigu, podem entendre que tota la població del planeta hauria de poder arribar a uns mínims vitals que li permetessin el desenvolupament d'una vida digna. Però és que això sempre ens ho ha ensenyat l'economia! Minimitzar costos i maximitzar guanys donat un determinat nivell de recursos, això, posant-nos en la pell d'un economista clàssic, és la primera regla d'una economia eficient. Llavors perquè ens oblidem tant sovint d'aquesta lògica i tenim conductes tan il·lògiques? Doncs perquè ens han ensenyat què és consideren costos i què és consideren guanys. La nostra percepció està completament condicionada.

En aquest treball veurem com podem parlar d'una economia de decreixement o "d'acreciment" com a alternativa possible i molt probablement, l'alternativa a un món occidental basat en "el creixement pel creixement". Latouche parla de sortir del capitalisme que implica entre d'altres coses, benefici i acumulació, mantenint el mercat, mentre que hi ha persones que entenen que el decreixement no és un model econòmic alternatiu, sinó un eslògan polític que ens ha de fer pensar i reflexionar a cada un de nosaltres sobre el nostre model de vida.

Sigui com sigui, el decreixement té molts matisos i enfocaments, però per acotar una mica el terme i estructurar l'explicació dividiré el treball en dues parts: la crítica a la societat de consum i la crítica des del punt de vista ecològic, i a partir d'aquí aniré traçant algunes idees. Primer de tot veurem una mica d'història del terme i després explicarem les dues vessants des del qual l'enfocarem amb els seus respectius arguments. La segona part serà el moment de veure algunes solucions que s'apunten a la crisi ambiental des del reformisme i un petit nombre de propostes decreixentistes a tall d'exemple. Per últim farem una petita referència als escenaris o condicionants futurs i passarem a les conclusions, entenent que aquestes només seràn una petita part de les diverses idees i opinions que ja podem anar trobant al llarg del text.

1. QUÈ ÉS EL DECREIXEMENT I D'ON SURT? UNA MICA D'HISTÒRIA

El concepte, eslògan o moviment del decreixement neix bàsicament de dues crítiques: la crítica a la societat de consum i la crítica ecològica. Les dues crítiques ens acaben portant a la conclusió que la societat del creixement infinit, basada en la premissa que un augment de la riquesa o PIB és indubtablement positiu ja que significa una millora també qualitativa de la vida de les persones, no és possible des del punt de vista ecològic i ni tant sols, desitjable des del punt de vista social.

Per entendre el decreixement ens hem de remuntar 35 anys enrera, el 1972, quan el Club de Roma va realitzar un informe, "Limits al creixement" on exposava bàsicament que el creixement infinit, paradigma sobre el qual es manté el nostre sistema econòmic, és impossible en un planeta finit. Aquest informe no és el text sobre el qual es basa el decreixement però és important com a primer estudi que presenta el creixement econòmic com a factor bàsic de l'empitjorament dels desequilibris mediambientals. En aquest informe es parla del "creixement zero", terme que si que es pot considerar ja més proper al decreixement sostenible. La idea doncs, no és nova, però si que ho és tenint en compte el context planetari actual: només un 20% del planeta pot viure a la manera "occidental" i tot i això apropiant-se del 80% dels recursos i tenint en compte que aquests són limitats (i en la majoria dels casos no renovables) i que per a generalitzar aquest model occidental a escala mundial caldrien de 3 a 6 planetes.

La idea del decreixement formulada com a tal apareix però, a partir de la conjunció de dues grans corrents: la crítica al desenvolupament i a la societat de consum que va sorgir als anys 60 de la mà d'Ivan Illich primer i d'altres autors com André Gorz, Cornelius Castoriadis o François Partant més tard, que qüestionaven les bondats del creixement i el "desenvolupament" i analitzaven les conseqüències de la societat de consum, i la crítica ecològica dels anys 70, de la mà de l'ecomista americà d'origen romanès Nicolas Georgescu-Roegen, que posava l'accent en la impossibilitat i insostenibilitat ecològica del sistema del creixement. A principis de l'any 2002 aquestes dues teories van confluïr definitivament en una trobada internacional de post desenvolupament a París, portant al naixement del moviment decreixentista a França, que anirà agafant molta força sobretot també a Itàlia, i últimament, a Catalunya.

2. LES DUES VESSANTS

2.1 Crítica a la societat de consum

Parlant de la crítica a la societat de consum, veurem que de rerafons de les idees que explicarem podem trobar nombrosos teòrics coneguts, com ara John Stuart Mill i Karl Marx, però també són idees que han significat crítiques habituals al sentit en el què s'estava desenvolupant la societat "moderna" al llarg dels anys, des de la Revolució Industrial fins als nostres temps. Els països més desenvolupats vivim en un sistema basat en la idea que sempre crèixer més, ser millors, treballar més, ser més productius etc. ens portarà a més desenvolupament i ens farà més feliços. Veiem el creixement econòmic, materialitzat a través del consum, com una finalitat en ell mateix.

A continuació repassarem tot un seguit de crítiques o idees que s'han apuntat en relació a la societat de consum i les seves conseqüències, basant-nos especialment en una pregunta molt simple però de vegades molt difícil de respondre: Som feliços? El creixement econòmic i la riquesa ens fan més feliços?

2.1.2 Indicadors i exemples de benestar

A partir d'un indicador per valorar el nivell de benestar de les persones (ja hem dit que molt difícil de mesurar, hauríem de veure quines variables entren en joc) el Genuine Progress Indicator (GPI), de Regne Unit, EUA i Austràlia i fent una comparació de l'evolució d'aquest indicador amb l'evolució del PIB, ens trobem que entre 1950 i 2000, si bé el segon no ha parat de créixer, el primer no només no ha augmentat ni molt menys en la mateixa proporció, sinó que a més, darrerament està disminuint. A Estats Units per exemple, situant el PIB del 1950 a 100, el 1997 s'arribaria a un valor d'uns 270 aproximadament, casi el triple del valor inicial, mentre que el GPI que també el situàvem a 100 el 1950, el 1997 hauria arribat només a 120. La situació és similar en el cas d'Anglaterra i una mica millor en el cas d'Austràlia. Així doncs, sembla que un augment del PIB no significa per se un augment del benestar i la felicitat de les persones.

Per altra banda, si volem un exemple més "real" en aquest sentit, tenim l'exemple de Kerala, un petit estat situat al sud oest de la Índia, del que sorprèn el seu elevat desenvolupament humà i el seu baix desenvolupament econòmic. Kerala és una de les regions del Tercer Món més sanes, equitatives i educades. El PIB per càpita està al voltant dels 1000 dòlars anuals (26 vegades inferior que la mitjana nord americana) i malgrat això l'esperança de vida és de 72 anys, la taxa d'alfabetització és del 90% i el creixement demogràfic està controlat tot i ser un dels llocs més pobres i densament poblats del món.

Com poden viure els Keralites amb aquests nivells de renda i estar relativament desenvolupats? El cas ha suscitat tantes preguntes que fins i tot s'ha parlat del "miracle de Kerala".

Finalment, només per afegir noves dades a un fet que és de sobres demostrable, fa poc va sortir a la llum un Happy Planet Index (Index de Felicitat Planetaria) que situa Vannatu, arxipèlag tropical econòmicament pobre, com el país més feliç del món, seguit de diversos països caribenys. Espanya ocupa el lloc 87 i EUA el 187.

Totes aquestes dades ens ensenyen i ens remarquen una constatació que hem anat sentint al llarg de les nostres vides, alguna cosa que és casi com una dita popular que tothom es posa a la boca però que poca gent es creu en realitat: "els diners no porten la felicitat" i no sempre "més és millor". És evident que tots necessitem un cert nivell d'ingressos (que també podríem calcular) per tal de cobrir les nostres necessitats bàsiques i poder viure dignament, però a partir d'uns determinats nivells, tenir més no ens fa més feliços. A més, ja sabem que el benestar d'un país no es pot mesurar només amb el PIB ja que aquest indicador per si mateix ens pot amagar, i ens amaga, grans desigualtats.

Quan proposem el decreixement des del punt de vista econòmic, no parlem de decreixer perquè sí, parlem de decreixer en PIB per a viure millor, per a créixer en qualitat de vida. Per fer decreixer el PIB hauríem de treballar menys hores, amb la qual cosa tindriem menys diners per a gastar i per tant consumiríem menys i produiríem menys, provocant una ralentització progressiva de l'economia. Fent tant sols això, guanyaríem temps, temps per al lleure, per a la realització personal, per al contacte amb les persones i la millora de les relacions, el descans o la lectura, entre d'altres. La nostra qualitat de vida podria créixer enormement i probablement, posats a situar-nos en la lògica de quantificar-ho tot (fins i tot l'inquantificable) la nostra felicitat augmentaria.

2.1.3. Una societat malalta

La qualitat de vida i la felicitat dels individus es veu greument amenaçada en un sistema com l'actual. A tall d'exemple, la hiperactivitat, una malaltia pràcticament desconeguda al llarg del temps, és una malaltia contemporània que segons el Departament d'Educació té una gran incidència actualment en la infància. Als Estats Units alguns estudis demostren com la proporció de nens i nenes hiperactius creix de manera molt important en els últims anys. Aquesta malaltia no és més que un símptoma d'aquesta societat accelerada en què vivim, presos d'una impossibilitat d'absorbir i processar tots els estímuls que rebem al llarg del dia, incapaços de concentrar-nos en una sola cosa. Per altra banda, les depressions són també cada cop més freqüents, no tant sols en els adults sinó també entre els joves i els infants i el suïcidi és una de les causes principals de mort prematura entre el jovent d'Espanya, després dels accidents de trànsit o el consum de drogues i la segona causa de mort a Europa entre els 15 i els 35 anys, segons una notícia recentment publicada. La competitivitat i l'estrés podrien estar al darrera de tot això. Els països més rics en termes de PIB i que han aconseguit uns nivells de "benestar" envejables, com per exemple els països escandinaus, tenen un dels índex més alt de suïcidis del món. Potser que una part sigui potenciada pel clima fred i desolador i la manca de llum, però en tot cas, si la riquesa ens fes tant feliços, què passaria aquí? Sembla evident que alguna cosa no funciona del tot bé en la societat del benestar.

Canviar o lluitar contra tot el que hem dit fins ara implicaria forçosament un canvi de valors, de percepció. El canvi de valors vindria per ser més conscients dels "mals aires" que estàn agafant les nostres vides i substituir les lògiques individualistes imperants, i ni que sigui en el nostre dia a dia, apostar per la cooperació enfront de la competitivitat, compartir, viure i conviure.

2.1.4 Els tres pilars de la societat de consum

Serge Latouche, ideòleg francès del decreixement, economista de prestigi a la universitat de París, ens parla de tres pilars de la societat de consum als que crec pertinent fer referència per acabar amb les múltiples idees, propostes i crítiques que podríem fer en aquest sentit:

- *El primer pilar del que ens parla Latouche, és el que ell anomena "l'arma de destrucció massiva més potent de la societat del consum": la publicitat. És evident que la publicitat és l'eina bàsica de les empreses per tal de fomentar en nosaltres el desitg de consumir determinats productes, de fer funcionar l'engranatge econòmic en el terreny del consum. Hem de despertar el desitg de consumir de la societat.*
- *Ara bé, si tot i tenir aquests estímuls o alicients, no consumim el que hauríem, el segon pilar, el que ell anomena "l'obsolescència programada" farà la feina: els productes es fabriquen amb una vida útil cada cop més curta i per tant, estem obligats a canviar-los cada cert temps i comprar-ne de nous. Evidentment no es potencia la reutilització ni el reciclatge d'aquests productes, ja que sovint o és impossible reparar-los o surt molt més a compte comprar-los nous.*

- Per si tot i posar-nos-ho tant fàcil, no tenim el poder adquisitiu necessari per a consumir, la facilitat d'aconseguir crèdit és cada cop més espectacular: podem pagar els productes en còmodes pagaments fraccionats i tots els nostres desitjos es poden fer realitat. Les targetes de crèdit en aquest sentit juguen un important paper i cada cop hi ha menys problemes per endeutar-se; segons Latouche, els francesos viuen dos anys avançats del que podrien viure amb els seus ingressos reals, i tot gràcies al crèdit.

Des del meu punt de vista, l'endeutament, pensant en el cas de l'Estat Espanyol i per posar com exemple el tema de l'habitatge, crec que pot ser a la llarga més un fre que una possibilitat de consumir més: si bé en un primer moment la facilitat de crèdit augmenta les possibilitats de consum, el crèdit està sotmès a uns tipus d'interès que en cas que siguin variables són molt perillosos. L'endeutament (que en dades del 2006 per a l'Estat Espanyol arribava gairebé als 800 milions d'euros) pot acabar provocant que cada cop poguem consumir menys perquè cada cop haurem de dedicar més esforços a pagar els nostres deutes (quan n'hagim acumulat tants que ni tant sols ens vulguin prestar més diners per a poder pagar-los) i aleshores, no hi haurà ni creixement ni consum i la mateixa lògica que havia fet funcionar el sistema ara l'estarà autodestruint.

En fi, hem anat destacant moltes idees i en podríem destacar forces més, però de moment passarem a explicar la segona vessant en la que es basa el decreixement, aquesta molt important perquè ja no ens parla només de la indesitjabilitat d'un sistema com el que hem descrit anteriorment, sinó en la impossibilitat de mantenir-lo o estendre'l en un context de finitud del planeta i dels recursos dels que disposem.

2.2 Crítica ecològica: finitud del planeta i crisi energètica

2.2.1 Idees a tenir en compte

La crítica ecològica que es fa des del moviment decreixentista és molt variada i extensa, així com subjecte a crítiques degut al fet, que penso que és important remarcar, que estem parlant de perspectives de "futur". Tot i que ara ja començem a notar els efectes que la nostra forma de vida té sobre el planeta, de cara al futur hi ha la tendència a pensar que hi haurà solucions tècniques per a tot i que la tecnologia ens permetrà seguir vivint tal i com vivim, malgrat les fonts energètiques que sostenen gran part de les nostres societats s'estiguin extingint ràpidament.

Hem de tenir en compte a més, un fet que sovint oblidem: tal com diu Jodri Pigem (2007), "l'economia global és només una filial de la biosfera, sense la qual no tindria ni aigua, ni aire, ni vida". Això que ens sembla tant lògic, és sistemàticament oblidat per tothom, sobretot pels economistes que fan grans teories sense tenir en compte sovint els costos socials i ecològics que aquestes impliquen a nivell pràctic i real.

Una altra idea decreixentista que val la pena tenir en ment quan parlem de crítica ecològica és el principi de responsabilitat de Hans Jonas (2007): tenir en compte les generacions futures en les nostres accions i mirar que aquestes siguin compatibles amb la resta d'habitants tant humans com no humans del planeta. De fet, una proposta decreixentista seria oblidar el que no és universalitzable ja que des del moment en què realitzem activitats o consumim productes tals que la seva generalització al conjunt del planeta no és possible, estem excedint-nos en les nostres capacitats, i tot el que consumim nosaltres ja no ho poden consumir els altres. Segons Jim Merkel (2003), l'any 1978 va ser aquell any en què vam començar a excedir-nos massa i des d'aquell moment tot el que consumim és el que no consumiran els que vindran darrera.

Primer de tot, per situar-nos en context, penso que és important destacar alguns impactes que té la manera de viure dels països més desenvolupats del planeta:

2.2.2 Consum de recursos i empremta ecològica

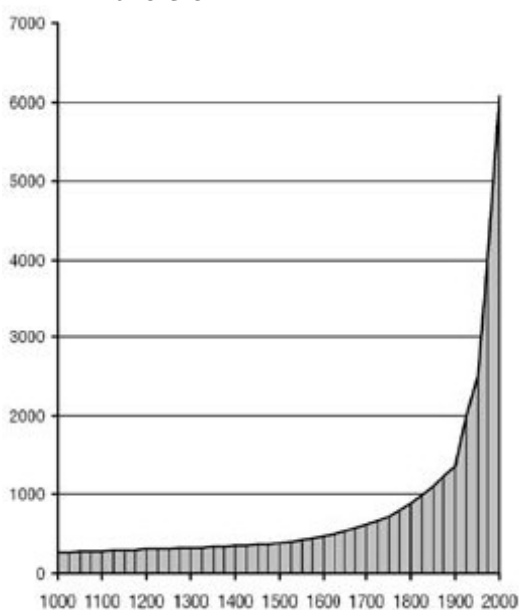
- El 20% de la població mundial (els països més desenvolupats) tenim a la nostra disposició i agotem cada vegada amb més rapidesa el 80% dels recursos del planeta. Si volguèssim generalitzar la nostra manera de viure al conjunt de la Terra, necessitaríem 3 planetes en el cas del model de vida europeu i 6 en el cas del model de vida nord americà. En els últims 31 anys el consum de matèries i energies a l'Estat Espanyol s'ha multiplicat per dos. Per mantenir el nostre consum actual i ser autosuficients, el tamany de l'estat s'hauria de multiplicar per tres.
- L'empremta ecològica, tot i ser un indicador complicat de calcular, mesura l'impacte de la nostra manera de viure en termes de recursos que es consumeixen i residus que es produeixen, tenint en compte que l'espai bioproductiu (aquell que necessitem per reproduir la nostra vida comptant la capacitat de regeneració del planeta) és limitat. A nivell global, si dividim el nombre d'habitants del planeta per l'espai bioproductiu existent, s'ha estimat que a cada un dels més de 6.000 milions de persones de la Terra els correspondrien entre 1.7 i 1.8 hectàrees (1 camp de futbol = aproximadament 1 hectàrea) per satisfer totes les seves necessitats durant un any.

Actualment però, a nivell global ja estem utilitzant entre 2'2 i 2.8 hectàrees per cap. A Europa estem fent servir 4'8 hectàrees per persona (3 planetes com hem dit abans) i a Estats Units 9'8 hectàrees (6 planetes). Si el món creixés a un nivell del 2% anual, que és molt poc tenint en compte les previsions, l'any 2050 necessitaríem uns 30 planetes per a viure.

La conclusió de tant de càlcul és senzilla: a nivell global (i malgrat les enormes desigualtats en el consum de l'espai bioproductiu en funció dels països) estem consumint més recursos dels que el planeta pot generar i produint més residus dels que el planeta pot absorbir.

2.2.3 Població

- A un 2% de creixement anual, es calcula que la població casi es podria doblar en 35 anys. Lligat amb el que hem dit anteriorment tenim per tant també, un problema de població. L'ús del petroli ha aconseguit desenvolupar les societats occidentals de tal manera que la població ha anat creixent molt al llarg del temps. El petroli ha incrementat substancialment la capacitat de produir (maquinària per treballar els camps, fertilitzants, processos de regadiu etc) i distribuir aliments, així com ha possibilitat enormement els avanços en medicina, aconseguint un augment explosiu de la població mundial: de 1000 milions a mitjans del segle XIX a uns 6.500 milions en l'actualitat. S'espera que al 2010 la població arribi als 7.000 milions, 8.000 milions al 2020, 9.000 milions el 2028 etc.

Evolució de la població mundial en milers de milions d'habitants
Des de l'any 1.000 al 2.000. FONT: AEREN

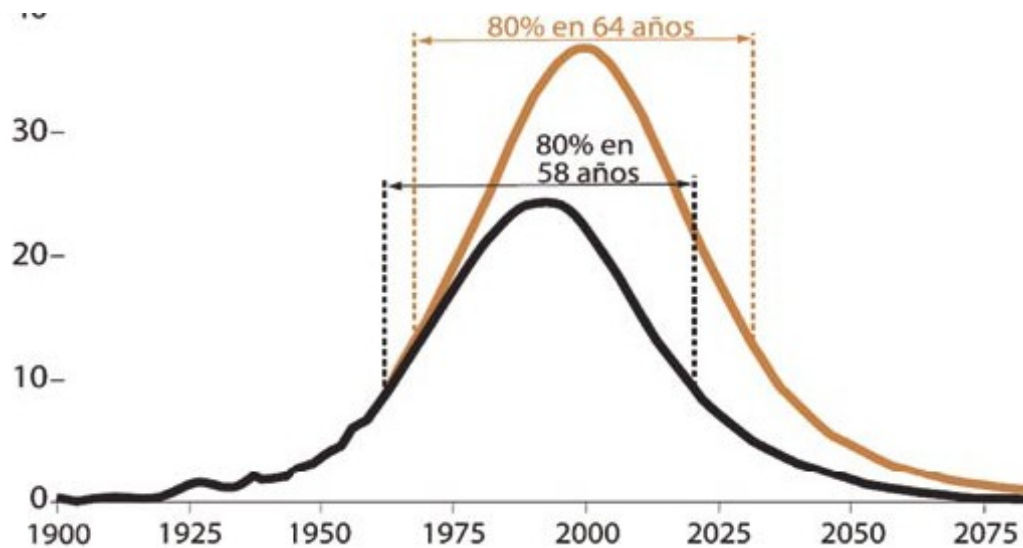
Tot el que hem dit, com en el cas anterior de la crítica a la societat de consum, són només dades que ens ajuden una mica a entendre o a fer més visible l'estat de les coses actuals, potser per fer-nos ser una mica més conscients dels nostres impactes i de la impossibilitat de conjugar el sistema capitalista amb la supervivència del planeta.

En el diagnòstic de la situació en general, els ecologistes estan d'acord. També alguns polítics constaten aquesta situació, així com economistes, intel·lectuals o estudiants de medi ambient, entre d'altres. Les dades esmentades existeixen i es coneixen. Però quina és la solució a tot això? En la resposta a aquesta pregunta radica una gran diferència entre aquest acord i les propostes decreixentistes: des dels moviments ecologistes i altres no es parla de canvi de sistema, no es té un punt de vista rupturista sinó reformista i es pregona que la mateixa tecnologia que ens ha portat a destruir el planeta, ens ajudarà a arreglar-lo; inventarem el que calgui, desenvoluparem energies alternatives i seguirem podent mantenir la nostra forma de vida, malgrat aquesta no sigui, ho sabem de sobres, generalitzable al conjunt del planeta i ni tant sols possible per a una minoria, als nivells actuals. Aquí és on el moviment decreixentista entra a parlar de la crisi energètica i d'impossibilitat de mantenir els nivells actuals de creixement i de consum.

2.2.4 La crisi energètica

Quan parlem de crisi energètica estem apuntant que el zènit del petroli, el gas i el carbó, tots ells combustibles fòssils i per tant no renovables, està proper o fins i tot diuen alguns autors que ja ha passat. Què vol dir això? Doncs que ja hem consumit aproximadament la meitat de les reserves

mundials inicials d'aquests combustibles i estaríem en un punt (o ja l'hauríem sobrepassat) a partir del qual cada vegada seria més difícil i costós extreure aquests combustibles (Curba de Hubbert): s'estarien esgotant les energies fòssils, recursos generats al llarg de milions d'anys. Estem consumint en un any, en nivell de recursos el que el planeta ha trigat 100 milions d'anys en produir. En un context d'increment de la demanda energètica (nous països industrialitzats) extreure la meitat aproximada del petroli i el gas que encara queden requereix tecnologies cada cop més sofisticades i més despesa energètica.

Projecció de la producció mundial de petroli publicada per Hubbert el 1971 a "Scientific American". La corba superior ens mostra que, encara que les reserves fòssils una vegada i mitja majors, la data del zènit o pic de la producció només es retardaria vuit anys, i el temps que la humanitat invertiria en consumir el 80% de totes les reserves mundials s'ampliaria només sis anys. FONT: AEREN

Fins aquí encara s'accepta i es parla de la crisi energètica des de diferents sectors (perquè independentment de que s'estigui d'acord en què el zènit ja ha arribat o no, ningú questiona que tard o d'hora aquests combustibles s'acabaràn i aleshores caldrà obtenir noves fonts d'energia). Però aquí torna a sortir a la llum la diferència que ja hem esmentat anteriorment entre les persones confiades en la tecnologia i les fonts renovables i les persones decreixentistes. Els primers creuen que trobarem noves fonts que ens permetran mantenir els nostres nivells de vida, parlen dels biocombustibles i moltes altres possibles fonts energètiques que ara no entrarem a comentar perquè s'escaparia dels límits del treball, però que tenen els seus pros i els seus contres. En tot cas, els decreixentistes creuen que ara per ara, no hi ha una font energètica alternativa clara que permeti a curt plaç, mantenir o incrementar el consum energètic de les nostres societats desenvolupades, en situació de clara dependència del petroli.

2.2.5 La dependència del petroli

El 80% dels recursos energètics consumits a nivell mundial provenen dels hidrocarburs, que són necessaris en una economia globalitzada com l'actual, en què el fluxe d'intercanvis comercials a nivell planetari és enorme (com si no podria sobreviure el sistema de lliure mercat que ha convertit el món o bona part d'ell en un mercat únic? com podrien haver-hi productors xinesos que només es dediquen a produir sabates per vendre-les als països del Nord?). El petroli es troba en la majoria de productes i serveis que utilitzem habitualment i mou el 95% del transport mundial. Actualment no es coneix cap altre recurs que tingui les seves qualitats i prestacions, no existeixen substituïts que puguin reemplaçar-lo com a font per obtenir carburants pel transport o com a matèria prima de més de 3.000 productes que fem servir molt habitualment.

Tenint en compte la nostra dependència del petroli (i de les energies fòssils en general) a l'augmentar del preu de l'energia, augmentarà la inflació de tots els sectors econòmics afectats i ens trobarem davant de greus desequilibris en el sistema financer i crisis socials. Perquè? L'ús intensiu del petroli ha possibilitat el nostre model de vida actual i molts sectors s'han desenvolupat gràcies a aquesta font: indústria, transports, pesca, ramaderia, turisme, construcció, medicina etc. La producció comercial d'aliments es basa en l'ús intensiu del petroli i com ja hem dit, el petroli està present en quasi tots els béns d'ús comú que utilitzem dia a dia, no només com a forma d'energia. Contem quants dels productes i serveis que enumeraré seguidament tenim a casa o utilitzem cada dia (ara mateix l'ordinador amb què estic escrivint, per exemple) i podrem ser una mica més conscients del que pot comportar la crisi energètica:

- Electrodomèstics i aparells electrònics
- Cosmètics
- Detergents
- PVC
- Pasta de dents
- Medicaments
- Fibres sintètiques per la roba
- Lentilles o ulleres
- Mobles
- Camera de fotos i mòbil
- Xampú
- Bolígrafs...

I si sortim de casa? de què està fet l'asfalt? com ens arriba el subministrament d'aigua o com es realitza la recollida de brossa dels nostres carrers?

Qualsevol canvi en el preu del petroli afectarà i molt, les nostres vides.

En definitiva, els combustibles fòssils són finits i no renovables i necessiten milions d'anys per a formar-se, són únics per l'energia que donen de manera fàcil i immediata, per simple combustió, tot i ser fortament contaminants per l'emissió de CO2 que produeixen (contribuint al famós canvi climàtic). Encara que hi hagi alternatives energètiques renovables (que com hem dit no ens permetrien igualment seguir vivint com ho fem els països rics) no vol dir que aquestes siguin sostenibles perquè probablement no serien generalitzables a tot el planeta. Com ho farem per viure amb menys energia i amb més contaminació atmosfèrica?

Les dues vessants que hem comentat, la crítica a la societat de consum i la crítica ecològica estan molt lligades, ja que la primera, el model de societat en el qual vivim i aspirem a seguir vivint, i teòricament a generalitzar aquest model en l'àmbit planetari tot i que sabem clarament que no és possible, (tot i això anem als països del sud a fer demagògia de les bondats del creixement econòmic. Només cal veure les polítiques que imposen el BM o el FMI per a què aquests països es "desenvolupin" que ja veiem que s'entén el terme en criteris monetaris i no té res a veure amb l'extensió de la salut, l'educació i el benestar en general, apart que s'entengui que aquests puguin servir per augmentar el creixement econòmic) és la que porta a la segona, una crisi ecològica de grans dimensions de la qual no podem escapar si no sortim de l'imaginari econòmic i del creixement pel creixement.

Apart de tot el que hem anat dient, que és molta informació en poques pàgines, des del meu punt de vista el decreixement és una manera de fer que es pot aplicar a diferents àmbits: un cop entesa la filosofia, aquesta es pot aplicar a l'economia, a l'alimentació, al transport, al treball, a l'habitatge etc. Més endavant veurem propostes concretes per a decreixen en tots aquests àmbits. De moment anem a comentar una mica i reflexionar sobre el conjunt d'idees i propostes que des de diferents àmbits es presenten com a solucions als efectes que té el nostre model de vida.

3. ALGUNES PROPOSTES DELS UTÒPICS : VERITABLES SOLUCIONS?

Fem un breu repàs per algunes de les solucions que es proposen des de diferents àmbits no decreixentistes per fer front als nombrosos problemes (bàsicament ambientals, perquè els danys sobre les persones i les societats ja ni es plantegen, potser es consideren "danys colaterals"?) als quals hem anat fent referència al llarg del treball.

3.1 La fal·làcia del desenvolupament sostenible

Les crítiques dels decreixentistes als utòpics van bàsicament contra la idea que el "desenvolupament sostenible" és possible en un món de recursos finits. Quan pregonem que els països pobres s'han de desenvolupar i els pretenem vendre que els ajudarem a arribar als nivells als quals hem arribat nosaltres, estem fent una fal·làcia insostenible: si tots pretenem viure tal i com vivim els països desenvolupats, no en tenim prou amb el nostre planeta. Solucions? Sempre podem anar a conquerir altres planetes de l'espai (comencem per Mart, però potser n'hi haurà més que permetin la vida! De totes maneres ens hem d'afanyar a construir les naus i reservar recursos energètics per moure'ns fins allà, abans que s'acabi el petroli!) o si més no, dirien alguns, si no tots podem viure "bé", com a mínim vivim bé nosaltres que podem. Què és millor, que uns quants visquin "massa bé" i altres "realment malament" o que tots vivim millor? És un debat per algunes persones. Però és que inclòs encara que no ens faci de guia el nostre bon cor per decreixen, ho farà l'evidència empírica i la impossibilitat ecològica.

A més, ja hem vist que viuré "bé" i "malament", és molt relatiu. El benestar és una cosa ambigua i difícil de mesurar. Però d'això ja n'hem parlat abans. Ara bé, el problema és que el concepte de

Entenem per utòpics els que segueixen pensant que podem seguir vivint infinitament tal i com vivim els països rics.

“desenvolupament sostenible” també és ambigu i subjecte a interpretacions. Sovint caiem en l’error de confondre desenvolupament sostenible amb creixement sostenible, per la nostra lògica colonitzada per l’economia, que assimila desenvolupament amb creixement. Els decreixentistes no volem que tot decreixi, volem que decreixin les desigualtats i que creixi el benestar, entenent com a benestar no només allò material sinó també allò espiritual, la salut i la vida digna per tothom. A vegades es fan crítiques al decreixement en el sentit que és igual pregonar el creixement pel creixement, que el decreixement pel decreixement. No és això: el decreixement no proposa decreïxer perquè si ni decreïxer a zero, sinó que proposa que aquells que tenen i consumeixen massa, el 20% de la humanitat, decreixin (decreïxer al Nord) i aquells que no tenen, el 80%, puguin créixer fins a uns certs límits (créixer al Sud). És com una balança: el Nord ha de decreïxer perquè el Sud pugui créixer. Tal com deia Ghandi, “potser hem de viure d’una manera més simple perquè els altres simplement puguin viure”.

També podem confondre desenvolupament sostenible amb desenvolupament sostingut. A vegades s’ha interpretat “desenvolupament sostenible” com a creixement sostenible, ecològicament positiu. Però com ja hem apuntat anteriorment, hem de tenir en compte que el creixement té sempre una dimensió física i ambiental. El desenvolupament sostenible no qüestiona la idea que la riquesa de les nacions és essencialment econòmica. Per tant, podem dir que desenvolupament sostenible seria un oxímoron si ho entenem com a creixement sostenible.

3.2 La millora de l’eficiència energètica

D’altra banda, alguns arguments que volen matisar les teories del decreixement ens expliquen que una millora en l’eficiència energètica seria suficient per a reduir el nostre consum. Així, ens hauríem de refiar que les noves tecnologies faran cotxes més eficients que consumiran menys, per exemple, i per tant, reduïrem les nostres necessitats energètiques. Però s’ha de tenir en compte també, tal com han assenyalat nombroses persones, la possibilitat que les millores en l’eficiència facin augmentar més el consum: una millora tecnològica podria fomentar i augmentar el consum, ja que si ara resulta que el nostre cotxe consumeix i gasta menys, probablement l’utilitzarem molt més que abans ja que creurem que ens surt a compte. Així, la millora en la qualitat es perdrà per l’augment de la quantitat.

3.3 Idees per salvar el món: inventem, inventem que el món s’acaba!

Hi ha moltes reflexions que es poden fer sobre el tema de l’energia i el decreixement. Fa ben poc vam poder veure per la televisió (30 minuts, “Cinc idees per salvar el món” 15/04/07) un documental que ens parlava de com els científics estan fent tot un seguit de propostes per aturar el canvi climàtic, això que últimament està tant de moda. Les propostes anaven des de fer créixer el plàncton del mar artificialment perquè absorbeixi diòxid de carboni, filtrar els raigs de sol amb núvols creats expressament, construir arbres artificials o disparar sulfur fins a l’estratosfera amb artilleria pesant. I tot això, per arreglar el mal que hem fet, però sobretot, per poder seguir fent aquest mal. En cap moment el reportatge plantejava un canvi de paradigma, sinó simplement, com ens ho podríem manegar per a seguir amb la lògica actual. I no és només aquest reportatge, sinó que en les notícies econòmiques o medi ambientals en general, mai s’arriba a qüestionar l’arrel dels problemes. En parlarem més endavant.

3.4 Els biocombustibles

Per últim, entre moltes de les altres coses que podríem comentar i moltes de les alternatives energètiques que estan sobre la taula, parlarem dels anomenats “biocombustibles”, ja que últimament s’en parla molt. Des del punt de vista d’una politòloga, no experta en termes energètics ni físics, està clar que els biocombustibles no són la solució, no són una alternativa viable. No només pel seu alt cost econòmic i la poca potència que proporcionen. Els biocombustibles, com el bioetanol o el biodièsel, s’obtenen a partir de blat, canya de sucre, remolatxa o soja, entre d’altres, i tenen greus impactes medi ambientals i socials. No em vull estendre molt en aquest tema però és bo parlar-ne com a exemple paradigmàtic de fins on han arribat i per sobre de què han de passar les nostres necessitats energètiques: en un món on 800 milions de persones passen gana, és ètic dedicar gran part dels nostres cultius a produir “menjar per cremar”? És ecològic i sostenible cremar boscos i selves (amb la conseqüent emissió de CO₂ a l’atmosfera) per aconseguir camps per cultivar les matèries que ens proporcionaran el biocombustible? i gastar aigua, un recurs també cada cop més escàs, per a regar aquests camps que alimentaran els nostres cotxes?

4. PROPOSTES DECREIXENTISTES

En aquest apartat farem un breu repàs a algunes de les propostes que des dels moviments pel decreixement es pensen com a alternatives al model de consum i de vida actual dels països rics. Com hem dit, la filosofia del decreixement es pot aplicar a diferents camps, les propostes que ara es presentaran pretenen presentar aplicacions pràctiques del decreixement en diversos àmbits de la vida, tot i que veurem com tot està entrelligat.

- En l'àmbit del treball, el decreixement proposa treballar menys hores i per tant gastar menys i produir menys, en un procés que enlentiria una mica la disbauxa econòmica, el malbaratament i l'opulència excessiva. Malgrat es podrien perdre alguns llocs de treball, al reduir les nostres jornades una mateixa feina seria realitzada per dues o més persones, i per tant, l'atur no tindria perquè créixer tant. A més, això implicaria alliberar temps per a nosaltres, per a fer altres coses i activitats que ens agraden, potenciar les relacions humanes i la realització personal. El treball seria vist com un mitjà i no una finalitat, i es potenciarà l'autosuficiència en el marc de les possibilitats de cadascú (per exemple és ben coneguda la tendència i la bona acollida que estan tenint projectes d'horta urbana, entre d'altres, com els bancs de temps).
- En l'àmbit del consum de béns i serveis, per exemple, comprar roba de segona mà redueix també l'impacte ecològic sobre el planeta. Reutilitzar i reciclar, dues paraules massa oblidades, tornen a recuperar sentit, no només en el camp de la roba sinó d'altres nombrosos objectes que podem intercanviar i encara serveixen un cop nosaltres ja no els volem utilitzar. Al mateix temps, potenciar el consum d'aliments més ecològics i menys elaborats, com ara verdures i fruites, i limitar el nostre consum de carn o peix, que requereixen una gran despesa energètica per a produir-se a nivell industrial. Això a més, podria ser una millora qualitativa de la nostra salut.
- Moure's menys i viure més localment, relocalitzar l'economia. Això implica l'alimentació, intentant comprar sempre productes de proximitat i de temporada, per evitar els costos energètics i econòmics del transport a llarga distància que moltes vegades no té cap sentit (exemple dels enciams holandesos que són transportats a Espanya i pel camí es topen amb enciams espanyols que són exportats a Holanda) i el transport, limitant al màxim l'ús del vehicle privat i apostant per altres mitjans de transport públic més nets. A més, com ja s'ha dit, és important questionar-nos sempre la nostra necessitat de moure'ns, del "sempre amb més freqüència, sempre més ràpid, sempre més lluny", pensar si les nostres conductes són generalitzables a nivell planetari i si no ho són, tenir clar que allò que fem ho podem fer a costa del que no poden fer els altres.

- Fomentar la vivenda compartida i de temporada per lluitar contra l'individualisme imperant en la nostra societat, recuperar el viure en comunitat. Això ens portaria a augmentar considerablement el nostre benestar emocional i afectiu, foragitar un aïllament cada cop més evident de les persones en les nostres societats, dominades per la competitivitat i la divisió entre iguals.

- Abandonament progressiu de les energies fòssils posant atenció a les renovables, tenint clar que tot i les possibles alternatives, aquestes passen per reduir el consum en termes absoluts.

- Controlar la publicitat i mirar menys la televisió. La publicitat és l'arma de la societat de consum i ens incita a comprar productes que no necessitem i a fer-nos creure que les possessions ens faràn més feliços. La televisió ens ensenya els models de vida imperants, intentant homogeneitzar els hàbits i costums de les persones, moltes vegades ben poc sostenibles i possibles. La televisió adoctrina, aliena i repeteix narratives i discursos que dia rera dia, calen fort en l'imaginari de les persones.

4.1 Anar a l'arrel

Per acabar, per a mi, com ja he apuntat anteriorment, és molt important anar a l'arrel dels problemes. Si ens hi fixem actualment totes les mesures que prenem són per compensar el mal que fem, els efectes perversos dels nostres actes. Així doncs, sigui quina sigui la conclusió a la qual arribem, hem d'anar més enllà i fer-nos més preguntes en els debats que tenim. Quan parlem per exemple de reciclatge, és clar que està bé reciclar, però també hauríem de tenir clar que el que hauríem de fer és reciclar menys perquè estaríem produint menys residus, vull dir que hem de ser conscients que el sol fet que alguns dels residus que produïm es puguin reciclar no vol dir que ara ja podem produir més residus perquè igualment són reciclables. Jo crec que en general seguim aquesta lògica, la mateixa que hem comentat abans amb l'exemple dels cotxes més eficients que s'acaben fent servir més. Així, el que suposadament guanyem per un costat ho perdem per l'altre, i res no canvia.

A més, quan parlem de temes energètics, i de sobre si seria millor que hi hagués més transport públic i menys privat, o millor l'autobús que l'avió, o si s'hauria de penalitzar el cotxe i subvencionar el tren etc. està clar que cal potenciar el transport públic, però també amb això no n'hi ha prou: hem de ser prou valents per questionar-nos perquè ens cal moure'ns tant i tant sovint, ens cal? O és una necessitat a la qual ens hem acostumat i veiem com una cosa normal fer 30 km cada dia per anar a treballar, o anar a sopar a Roma i tornar en un sol dia? Perquè no ens plantejem també amb criteris ecològics la decisió d'agafar una feina que ens queda prop de casa o una que ens queda més lluny?

El que vull dir és, en definitiva, que no n'hi ha prou amb promoure solucions i posar pedaços al vertader problema real: com diu també una famosa cita, "val més prevenir que curar". I com va dir Einstein, "un problema no es resol amb les mateixes maneres de pensar que l'han creat".

5. ESCENÀRIS POSSIBLES

5.1 Guerres per recursos

Ningú pot preveure el futur però si que podem imaginar, i tenim fets empírics actuals que ens ho demostren, cap on poden anar les coses. Mentre seguim intentant buscar solucions tecnològiques als nostres problemes tecnològics, inventant receptes meravelloses per aturar el canvi climàtic, investigant alternatives possibles per a seguir pel camí que fins ara hem seguit, hi ha gent molt disposada a matar i aniquilar poblacions senceres per exprimir fins a l'última gota de combustible fòssil que quedi sota la capa de la terra, en especial, de petroli. Aquella consigna àmpliament coneguda a les manifestacions contra la guerra d'Iraq el Febrer de 2003 "no més sang per petroli", ja ens indicava que molts dels conflictes actuals i molts altres dels que haurem de veure en un futur proper, es disputen en nom de la batalla per l'or negre. Moltes de les violacions de drets humans més flagrants del planeta es passen per alt per interessos energètics. Tot i això, hem de ser conscients que generalment els conflictes i les guerres són temes complexos i que seria reduccionista i simplista atribuir els conflictes només a la guerra pel petroli o pel gas. Tot i això, el fet que molts "punts calents" del món (als països del Sud) tinguin reserves petroleres o de gas importants, és també un factor clau en l'esclat dels conflictes.

Podem trobar nombrosos exemples de conflictes al món amb rerafons de batalla o conquesta energètica: començant per l'Iraq, pensant també en un possible atac a l'Iran, país poseïdor de les segones reserves mundials més importants de gas després de Rússia i les cinquenes de petroli, el conflicte de Txetxènia, territori sobre el qual Rússia té un especial interès entre d'altres coses perquè hi passen oleoductes procedents dels jaciments de cru de la mar Càspia, els projectes d'impulsar un nou oleoducte provinent de la mar Càspia que passaria per l'Azerbaidjan i Geòrgia i desembocaria a la Mediterrània per Turquia etc. A més, canviant de recurs, un altre que també jugarà un pes molt important en els temps que han de venir degut a la seva escassetat i essencialitat, com és ara l'aigua, està també al darrera de la brutal ocupació d'Israel a Palestina, per al control de tota l'aigua provinent de la fèrtil vall del Jordà.

5.2 Excès de demanda energètica

Per altra banda, el context per parlar de decreixement a escala internacional potser és poc esperançador. Ara que molts països estan entrant en la roda del consum i el creixement de les seves economies, estant poc disposats a reduir els seus nivells "de riquesa" recentment adquirits, plantejar un decreixement sembla una quimera. Països com ara la Xina o la Índia, per exemple, entren a la roda del creixement per arribar a ser "tant desenvolupats com els països del Nord". Recentment el diari EL PAIS ha publicat una notícia que ens explica que, en el marc del G8, en el que com sabem s'està "discutint" mesures per a reduir el CO2 i lluitar contra el canvi climàtic, la Xina ja ha anunciat que no pensa reduir les emissions si això ha de perjudicar el seu creixement econòmic i que no renunciarà al seu dret a desenvolupar-se tal i com ho han fet moltes potències actuals. Aquestes economies generen una demanda creixent d'energia i matèries primeres i la oferta segueix essent limitada i a la llarga, serà incapaç d'abastar aquests dos països. A més, moltes de les activitats d'aquestes potències que permeten el seu desenvolupament en termes econòmics, depenen d'un subministrament d'energia que no només garanteixi la producció sinó el transport de les mercaderies que produeixen a baix cost. En aquest sentit ens podem inspirar en un altre reportatge de 30 minuts (L'imperi de la sabata xinesa, 20/05/07) en què es parla de l'exportació de sabates xineses als països rics a preus baixíssims. Des del punt de vista decreixentista, el comerç a nivell mundial de segons quins tipus de productes és una aberració, com ja comentarem seguidament, però és que aquest comerç, aquesta especialització de la Xina en una economia d'exportació dels seus productes a baix preu per tot el món, a la llarga serà també impossible a nivell energètic i ecològic.

6. CONCLUSIONS

Les conclusions d'aquest treball no volen ser molt extenses ni massa complicades ja que al llarg de tot el treball ja s'han deixat anar diverses idees personals relacionades amb els diferents temes, així com idees per a començar a reflexionar a nivell individual. Així per acabar, només comentar algunes últimes reflexions.

Repensant algunes de les preguntes que s'han plantejat a l'introducció, aquelles reflexions que semblaven massa abstractes probablement ara ens semblin més entenedores i reals. Hem vist com el treball i l'economia han deixat de ser progressivament un mitjà per a convertir-se en una finalitat. La lògica econòmica ha anat envaint nombrosos aspectes de la nostra vida i fins i tot les nostres aspiracions personals van sempre en la lògica de créixer més, de ser millors, de superar-nos. Però val la pena parlar-se a pensar perquè correm tant i cap a on ens dirigim, no fos cas que perseguint la meta no ens adonem que el camí ja s'acaba o no recordem perquè estem anant cada vegada més ràpid. El decreixement és aquest punt en què ens permetem aturar-nos a reprendre l'alè, mirem al nostre voltant i veiem que estem sols, corrent en una direcció que no coneixem i deixant enrera milions de persones que mai ens

podràn atrapar. Hem d'estar contents per ser els primers? O preferiríem estar envoltats de persones com nosaltres, tenint tots un llarg camí per a recórrer, encara que aquest fos més lent i aparentment menys còmode?

Des de la crítica a la societat de consum a la crítica ecològica, està clar que estem corrent en direcció oposada al nostre benestar. Si tots volem ésser més feliços, aquest no és el camí. Perquè no és desitjable, ni veritable, ni just, ni possible. Perquè inventant-nos nous conceptes que ens facin evitar atacar els problemes d'arrel només aconseguim aplaçar-los i autoenganyar-nos. Perquè ens podríem passar la resta dels nostres dies intentant cosir els pedaços que hem anat inventant a aquesta Terra atrotinada.

En una societat de creixement, mai serem feliços del tot, perquè ser més feliços sempre implica "en comparació als altres" i si tot creix, encara que nosaltres també creixem, la proporció que creixerem en relació als altres no canviarà, i per tant, ens seguirem comparant i sentint-nos sempre estranyament insatisfets.

A més, una societat de creixement infinit en termes ecològics i mediambientals és completament impossible de concebre. Així que això ho hem de començar a tenir en compte ja des d'ara. No s'hi val a mirar en direcció oposada, a girar l'esquena a una evidència tant real.

Com que sembla que no es pot entendre el desenvolupament sense acumulació, la dificultat per entendre el decreixement és altíssima. Com ja hem dit es tracta de potenciar un desenvolupament si, però un desenvolupament alternatiu que surti de la lògica del creixement. Un sistema que no necessiti créixer sinó senzillament mantenir-se i que retorni a l'economia la seva bàsica i tant oblidada raó de ser: proporcionar el màxim benestar a les persones.

Per altra banda és interessant destacar que des del decreixement no diem que el desenvolupament no pugui ser sostenible, sinó que el desenvolupament tal i com s'entén ara per ara des de la lògica capitalista, no és possible ni desitjable, però és probable que per a que existeixi un cert desenvolupament hi hagi un mínim creixement econòmic. Però encara que acceptem aixó també hem de tenir molt en compte, malgrat pugui resultar una postura polèmica, que sempre que parlem de desenvolupament ho fem des d'un punt de vista totalment occidentalocèntric. Partim de la base que és imprescindible i necessari que els països arribin a uns certs nivells que nosaltres considerem "de benestar". Però el mateix terme benestar pot tenir significats ben diferents en funció de com s'entengui: potser és millor que construïm arreu les nostres escoles que no pas que deixem que les persones aprenguin a la seva manera, seguint les seves tradicions i formes de vida? consideraria tothom una necessitat bàsica tenir electricitat a casa? són qüestions que sé que poden resultar polèmiques, inclòs generen dubtes en mi, però crec que val la pena que ens questionem o reflexionem sobre aquesta tendència que tenim a voler traslladar les nostres formes de vida arreu i els nostres progressos impressionants a poblacions que, si no fos pel mal i el saqueig que han patit per part dels països rics, potser podrien gaudir d'un nivell de benestar i autosuficiència envejables, com poden haver fet durant molts anys. Així doncs potser és perfectament possible el benestar i el desenvolupament d'un vida digna sense creixement econòmic.

Encara queda molt per reflexionar, per criticar i per aprendre. Però el punt de partida per a començar un canvi és ésser conscient de que alguna cosa no va bé. En aquest sentit el decreixement com a proposta radical ens pot ajudar a obrir una mica més els ulls i veure més enllà dels paradigmes mentals en els quals estem empresonats. Encara que només sigui per donar-nos un cop d'atenció, val la pena pensar en el decreixement